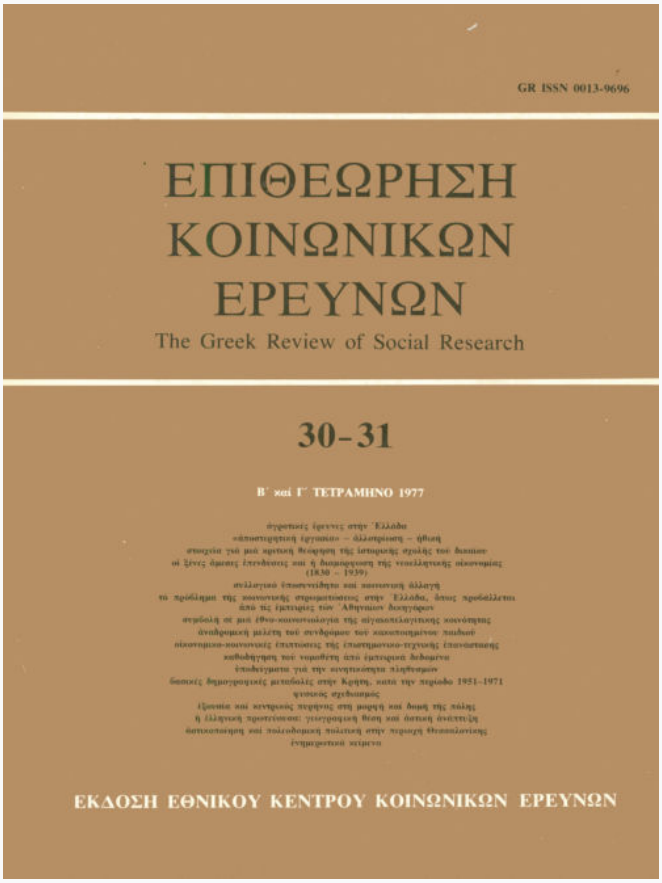
ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

The Greek Review of Social Research

Vol 30 (1977)

30-31 Β'-Γ'

Συμβολή σε μια εθνοκοινωνιολογία της αιγαιοπελαγίτικης κοινότητας: Εισαγωγή στη μεθοδολογική θεώρηση

Βασίλης Παπαϊωάννου

doi: 10.12681/grsr.191

Copyright © 1977, Βασίλης Παπαϊωάννου

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0.

To cite this article:

Παπαϊωάννου Β. (1977). Συμβολή σε μια εθνοκοινωνιολογία της αιγαιοπελαγίτικης κοινότητας: Εισαγωγή στη μεθοδολογική θεώρηση. *The Greek Review of Social Research*, *30*, 268–274. https://doi.org/10.12681/grsr.191

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 28/03/2024 19:28:53

συμβολή σέ μιά ἐθνοκοινωνιολογία τῆς αἰγαιοπελαγίτικης κοινότητας

Εἰσαγωγή στή μεθοδολογική θεώρηση

τοῦ
Βασίλη Παπαϊωάννου

Κοινωνιολόγου

α. *Ἀντικείμενο*

Στή διάρκεια τῆς μελέτης στόν τομέα τῆς ἀγροτικῆς κοινωνιολογίας κι ἐθνολογίας, προσπαθήσαμε νά ἐργαστοῦμε γιά τό νησί τῆς Ἰκαρίας πού βρίσκεται στό κεντρο-ἀνατολικό Αἰγαῖο. Ὁ τίτλος τῆς μελέτης ἦταν: *Μορφές καί πρακτική τοῦ χτισμένου χώρου τῆς Ἰκαρίας, παράδειγμα αἰγαιοπελαγίτικου χώρου* καί εἶναι ἐνδεικτικός τῆς μεθόδου πού ἀκολουθήσαμε σ' αὐτήν τήν ἔρευνα.

Ὁ «χῶρος», κι εἰδικότερα ὁ «χτισμένος χῶρος», ἀποτέλεσε τό στοιχεῖο πού ἐρευνήσαμε μέ τό ξεκίνημα τῆς ἐργασίας μας. Χωρίσαμε τό πεδίο ἔρευνας σέ διάφορες κατηγορίες χώρου καί προσπαθήσαμε ν' ἀναλύσουμε ἐμπεριστατωμένα ὅλα τά μορφολογικά καί πρακτικά στοιχεῖα πού ἦταν δυνατό νά θρεθοῦν μέσα σ' αὐτές τίς «χωρικές μερίδες».

Πρῶτο στάδιο μιᾶς ὁλόκληρης ἐρευνητικῆς διαδικασίας ἦταν ἡ καθαρή περιγραφή καί παρατήρηση σέ ὁρισμένα πλαίσια· στό στάδιο αὐτό, δηλαδή, πού ὁ C. Lévi-Strauss θά τό χαρακτήριζε «...γραφικό» κι ὄχι «... λογικό».

Μιά πρώτη παρατήρηση θά μποροῦσε νά ὁδηγήσει στήν ἀντίρρηση ὅτι ἡ μέθοδος πού ἀκολουθήσαμε ταυτίζεται μ' ἕνα στεῖρο στρουκτουραλισμό. Ἡ ἀπαρίθμηση κι ἡ ἀνάλυση τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ χωρικοῦ συστήματος τῆς Ἰκαρίας ἀποτελοῦν, σέ συνδυασμό μέ τίς ἀντίστοιχες λειτουργίες, τή σπονδυλική στήλη τῆς ἔρευνας κι ἑπομένως τόν τελικό σκοπό τῆς παραπάνω ἐπιστημονικῆς μελέτης. Ἡ προσπάθεια ὅμως νά θεωρηθεῖ τό παρόν περιγραφικό στάδιο σάν τελικός σκοπός τῆς μελέτης δέν θοηθᾶ τήν ἐθνολογία νά προχωρήσει περισσότερο ἀπ' τήν ἐποχή πού αὐτή (ἐδῶ καί 50 χρόνια) προσπαθοῦσε νά καθιερώσει τόν ἑαυτό της καί νά ὀργανώσει τό ἀντικείμενο καί τή μεθοδολογία της.

Ὁ ξεπερασμένος σήμερα πόλεμος γύρω ἀπ' τό λεξιλόγιο καί τή χρησιμοποίηση πολλῶν διαφορετικῶν ὀνομασιῶν αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης φανερώνει τίς ἀντιθέσεις τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν σχολῶν. Ἀπό μιά ἄλλη σκοπιά, θά μποροῦσε κανείς νά παρατηρήσει ὅτι ἡ ἀναλυτική περιγραφή τῶν κατασκευῶν, τῶν μορφῶν καί τῶν λειτουργιῶν τοῦ χώρου θυμίζει μιά τάση πρός ἕναν «κουλτουραλισμό» (culturalisme) κι ἕναν ρομαντικό ἐξωτισμό πού ὁδηγοῦν σέ μιά ἐπιθυμία φυγῆς ἀπ' τήν κοινοτοπία τῆς καθημερινῆς ζωῆς μέσα στόν θιομηχανοποιημένο χῶρο. Ἀλλά ἔτσι, ὑπάρχει τέλεια σύγχυση μέ τή γεωγραφία ἤ τήν ἀποκαλούμενη σήμερα οἰκολογία, κι ἑπομένως ἡ συμβολή τῆς κοινωνιολογικῆς κι ἐθνολογικῆς μελέτης εἶναι ἀμφίθολη. Εἶναι λοιπόν ἀπαραίτητο

νά δώσουμε μερικές διευκρινήσεις ἔτσι ὥστε νά λείψει κάθε πιθανότητα παρεξήγησης.

Αὐτή ἡ «ἐξωτική» τάση θ' ἀναλυθεῖ συστηματικά στή συνέχεια τῆς ἐργασίας μας γιατί ἀποτελεῖ ἕνα σταθερό καί συνεχές φαινόμενο κάθε σύγχρονης οἰκονομικῆς, πολιτιστικῆς καί κοινωνικῆς δραστηριότητας. Συγκεκριμένα τό φαινόμενο αὐτό τό βρίσκουμε στό κίνημα «ρετρό» πού ἔχει εἰσχωρήσει, στίς μέρες μας, σ' ὅλα τά στρώματα τῆς ἄρχουσας κοινωνικῆς τάξης, μέσα στήν ἑλληνική ἀστική κοινωνία. Ἡ ὑψηλή, ἡ μέση, κι ἡ μικροαστική τάξη μιλοῦν κι ἐνδιαφέρονται γιά τό «λαϊκό» στοιχεῖο. Λαϊκά τραγούδια, λαϊκή ἀρχιτεκτονική, μόδα ἐμπνευσμένη ἀπ' τίς λαϊκές ἐνδυμασίες, ἀκόμα κι εὐχετήριες κάρτες μέ παραστάσεις ἀπό τή λαϊκή ἀρχιτεκτονική κληρονομιά. Γενικά πρόκειται γιά ἕνα ἐπιστημονικό κίνημα γιά τήν ἀναζήτηση τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Καί τίθεται ἀμέσως τό ἐρώτημα: γιατί παρουσιάζεται σήμερα αὐτό τό ἐνδιαφέρον γιά τό λαϊκό στοιχεῖο; Πῶς ἐξηγεῖται χρονικά καί τοπικά τό φαινόμενο; Εἶναι πραγματικά φαινόμενο ἤ πρόκειται γιά μηχανισμό ἤ γιά μεταβλητή; Ἡ ἀπάντηση στήν παραπάνω ἐρώτηση προϋποθέτει ἀκόμα μιά διευκρίνηση γλωσσικῆς αὐτή τή φορά μορφῆς.

«Populaire» ἤ «laïque»;

Τό ἀποκαλούμενο ἑλληνικά «λαϊκό στοιχεῖο» μπορεῖ ν' ἀποδοθεῖ μέ δυό διαφορετικούς ὅρους: τόν ὅρο «populaire» καί τόν ὅρο «laïque». Ἡ ἐρώτηση εἶναι σημαντική γιατί ἀνάλογα μέ τήν ἀπάντηση ὑπάρχει καί ἡ ἀντίστοιχη ἐθνολογική γνώμη πού πρέπει ὁ ἐρευνητής νά υἰοθετήσει. Ἄς προσπαθήσουμε σ' ἕνα πρῶτο στάδιο νά ξεχωρίσουμε ἐμπειρικά τίς δυό ἔννοιες.

Ἡ ὁριοθέτηση τῶν συλληπτικῶν πεδίων τοῦ «populaire» καί τοῦ «laïque» βρίσκεται χαραγμένη σ' ἕναν κοινό ἄξονα προβληματικῆς κατεύθυνσης καί δέν θά ἔπρεπε νά θέτει προβλήματα ντετερμινισμοῦ, ἄν ἡ θεωρητική καί μεθοδολογική ἑρμηνεία ὅπως καί ἡ τυπολογία τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς δέν ξεχώριζε ἀπ' τήν ἄλλη μεριά τή «δημοτική» καί τή «λαϊκή» μουσική.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ πρώτη ἀναφέρεται στήν περιφερειακή μουσική καί στούς τοπικούς ἑλληνικούς χορούς καί τραγούδια, καί προϋποθέτει τή χρησιμοποίηση ὁρισμένων μουσικῶν ὀργάνων. Ὁπωσδήποτε ὅμως ὑπάρχει κι ἡ προϋπόθεση τοῦ ταξικοῦ χαρακτήρα ἀφοῦ αὐτό τό εἶδος τῆς μουσικῆς εἶναι συνδεδεμένο μέ μιά συγκεκριμένη κοινωνική τάξη πού ἔχει τίς ρίζες της μέσα στήν ἀγροτική κοινωνία τῆς ἐπαρχίας. Ἡ λαϊκή μουσική πού προϋποθέτει ὑποχρεωτικά τήν παρουσία τοῦ μουσικοῦ ὀργάνου, τοῦ «μπουζουκιοῦ», βρίσκει τή γένεσή της σέ μιάν ἄλλη κοινωνική τάξη, τό ὑπο-προλεταριάτο τῶν ἀστικῶν κέντρων.[1] Ἑπομένως, ξεχωρίζουμε δυό διαφορετικές «λαϊκές» μουσικές, πού ἐντοπίζονται σέ δυό διαφορετικούς χώρους, τόν ἀγροτικό καί τόν ἀστικό.

Ὁ παραπάνω διαχωρισμός δέν ἰσχύει—ἀπ' ὅσα τουλάχιστο γνωρίζουμε—γιά τίς εὐρωπαϊκές λαϊκές μουσικές, ὅπου τό λαϊκό στοιχεῖο ταυτίζεται μέ τό ἐπαρχιακό, τό περιφερειακό, τό ἀγροτικό. Ἄν καί οἱ διάφορες ἐπιστημονικές ἔρευνες πού πραγματοποιοῦνται στόν τομέα τῆς λαϊκῆς μουσικῆς καί τοῦ ἀντίστοιχου χοροῦ τοῦ «ρεμπέτικου» προτιμοῦν τόν χαρακτηρισμό τοῦ «populaire» σέ κυριολεκτική μετάφραση τῆς ἔννοιας «λαϊκός»-«λαϊκή», ἀπό τή σκοπιά μας υἰοθετοῦμε τόν ὅρο «musique laïque» ἀντί «musique populaire» γιά νά χαρακτηρίσουμε τή δική μας λαϊκή μουσική ξεχωρίζοντάς την ἀπ' τή δημοτική. Θά πρέπει νά ὑπενθυμίσουμε ἐδῶ ὅτι ἡ πρώτη φάση τῆς μελέτης τῆς ἀγροτικῆς νησιώτικης αἰγαιοπελαγίτικης κοινότητας πραγματοποιήθηκε μέσα στά πλαίσια μιᾶς πρώτης ἐρευνητικῆς κι ἐπιτόπιας προσπάθειας. Σάν τέτοια, ἡ προσπάθεια αὐτή ἀποτελοῦσε μιά πρόκληση καί μιά ἄμεση ἄσκηση στή λεπτομερῆ καί λεπτολόγο παρατήρηση.

Κάθε ἔρευνα, στό ξεκίνημά της, ἀνεξάρτητα ἀπ' τούς ἄμεσους ἤ μακροχρόνιους στόχους της, ἀρχίζει πάντα ἀπό μιά πρώτη φάση «ἀναγνώρισης» καί παρατήρησης τῶν στοιχείων πού συγκροτοῦν τά παρατηρούμενα φαινόμενα. Ἡ ἔρευνα περνᾶ ὑποχρεωτικά ἀπ' τό στάδιο τῆς ἐξαντλητικῆς καί συχνά μονότονης περιγραφῆς. Στό ἐπίπεδο αὐτό οἱ κίνδυνοι εἶναι μεγάλοι, καί δέν εἶναι μόνο ἡ ἀνάγκη μιᾶς σταθερῆς προσπάθειας «μικροβιολόγου», ἀλλά περισσότερο ὁ κίνδυνος ἀποπροσανατολισμοῦ πού μπορεῖ νά προκληθεῖ ἀπ' αὐτήν τήν ἴδια τήν παρατήρηση.

Ἡ παροῦσα «... γραφική» φάση—ἐδῶ τῆς ἐθνογραφίας—πολλές φορές δέν συμβάλλει σέ καμιά πρόσθετη ἐξήγηση, ἀλλά ταυτίζεται μέ τόν τρόπο ἐργασίας τοῦ ἀρχιτέκτονα πού μελετᾶ τίς πρῶτες ὕλες, τίς μεθόδους κατασκευῆς, τίς δομές ἑνός δεδομένου οἰκισμοῦ, ἤ ὁποιουδήποτε ἄλλου «...γράφου» (δημογράφου, γεωγράφου...), πού φέρνει στήν ἐπιφάνεια τίς παρατηρούμενες πραγματικότητες σύμφωνα μέ τή γλώσσα τῆς εἰδικότητάς του.

Τό πρόβλημα συνδέεται στενά μέ τή σχέση ἀνάμεσα στή θεωρία καί τήν ἐμπειρία.[2] Ἡ πραγματοποίηση ὁποιασδήποτε ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, πού στερεῖται κάθε θεωρητικοῦ ὑπόβαθρου, ἀντιστοιχεῖ σέ μιά ἐπαγγελματική ἀσυνειδησία ἀπέναντι στό ἀντικείμενο τῆς μελέτης καί περι-

1. Σ. Διαμιανάκου, *Κοινωνιολογία τοῦ ρεμπέτικου*, Ἑρμείας, 1976, σελ. 11-20.

2. Ν. Μουζέλη, «Θεωρία καί ἐμπειρική ἔρευνα», *Βῆμα*, 9-7-76.

ορίζεται ὑποχρεωτικά (στήν καλύτερη περίπτωση) σέ μιά κοινωνιολογοῦσα δημοσιογραφία ἀφοπλισμένη ἀπό κάθε ἐπιστημονική ἀξία. Ἑπομένως ὑπάρχει μιά συνεχής διαλεκτική σχέση ἀνάμεσα στή θεωρία καί τήν ἐφαρμογή της, ὅσον ἀφορᾶ τή συγκέντρωση πληροφοριῶν, σχέση πού ἐξουδετερώνει τήν ἀντίληψη σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὑπάρχει προτεραιότητα στά ἐμπειρικά δεδομένα πού μέ τή σειρά τους ἀποτελοῦν τήν ἀπαραίτητη προϋπόθεση πού ὁδηγεῖ στή θεωρία. Ἡ ἀρχή κάθε ἐπιστημονικῆς διαδικασίας βρίσκει τή γένεσή της στίς θεωρητικές θεμελιώσεις πού κατευθύνουν τήν ἐκπόνησή της. Ἐδῶ τίθεται τό πρόβλημα τῆς ἀποδοχῆς ἤ τῆς ἀπόρριψης *«τῆς θεωρίας»*.

Ἄν υἱοθετήσουμε τή διαλεκτική μέθοδο, οἱ πληροφορίες πού θά συγκεντρώσει ἡ «...γραφία» θ' ἀκολουθήσουν μιά ἐπεξεργασία πού κλιμακώνεται σέ διάφορα ἐπίπεδα ἀνάλυσης, ἀπ' τό μικροσκοπικό μέχρι τό μακροσκοπικό, ἀπαιτώντας πάντοτε ἕνα μεγαλύτερο βαθμό ἀφαίρεσης. Ἀντίθετα, ἡ στατική ἀπαρίθμηση τῶν γεγονότων, περιορίζοντας τήν ἐπιστημονική ἑρμηνεία σέ στατιστικές μετρήσεις, ὑποθιβάζει τή θεωρητική, μεθοδολογική, προβληματική σημασία τῆς ἐπιστημονικῆς διαδικασίας. Ἡ ἐπιχειρηματολογία τῆς ἀντίθετης ἄποψης ἐπικαλεῖται τήν ἀπόφαση γιά μιά ἐπιστημονική ἀντικειμενικότητα ἄθικτη ἀπό κάθε θεωρητική καί πρό πάντων ἰδεολογική ἐπιρροή. Ἡ παρόμοια διχοτόμηση τῶν δύο αὐτῶν πεδίων δραστηριότητας τῆς ἐπιστήμης πού ἀναπτύχθηκε ἀπ' τή μεταφυσική καί συντηρητική σκέψη ἐκδηλώνει τό βαθμό καί τό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῶν ἐπιστημῶν σ' ἕνα δεδομένο χῶρο. Εἶναι ὅμως καιρός νά γίνει κατανοητό καί παραδεκτό ὅτι μιά παρόμοια μεθοδολογία, στήν προσπάθειά της νά θεωρήσει τήν ἐμπειρία ἀνεξάρτητη ἀπό κάθε θεωρητικό ὑπόβαθρο εἶναι μιά θέση πού ἀντιπροσωπεύει ἕναν ὁρισμένο τρόπο σκέψης καί πράξης *στρατευμένο,* καί σέ καμιά περίπτωση *οὐδέτερο* (ἤ ὅπως ἀποκαλεῖται ἀπ' τίς ἀμερικάνικες σχολές ἀντικειμενικό). Τίποτα δέν εἶναι ἀντικειμενικό. Κάθε πράξη ξεκινᾶ ἀπό μιά θέση (prise de position) θεωρητική, ἰδεολογική.

Σ' αὐτό ἀκριβῶς τό ἐπίπεδο τοποθετοῦνται οἱ διαπληκτισμοί κι οἱ διαφωνίες στόν τομέα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν στήν Ἑλλάδα, παρεμποδίζοντας ἔτσι τήν καθιέρωσή τους. Ἀνακεφαλαιώνοντας τίς προβληματικές θεωρήσεις, καί σύμφωνα μέ τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνητικῶν μας ἐργασιῶν, μποροῦμε νά ὑποστηρίξουμε ὅτι ἡ μελέτη τῆς σχέσης τῶν ἀναγκῶν τῶν κατοίκων τῆς Ἰκαρίας, σέ συνάρτηση μέ τό χῶρο, ἀποτέλεσε τήν «ἐθνογραφία» τῆς ἔρευνάς μας, τήν προσπάθεια δηλαδή περιγραφῆς ὁποιουδήποτε ἀντιληπτοῦ ὑλικοῦ στοιχείου, ἀλλά καί κάθε στοιχείου τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς, ἀτομικῆς ἤ συλλογικῆς. Ἡ περιγραφή δέν ἦταν παθητική, ἀλλά κατευθύνθηκε ἀπ' τόν πλοῦτο τῶν δεδομένων.

β. *Ἀντικείμενο καί διεπιστημονική συνεργασία*

Οἱ σχέσεις τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν συμβάλλουν ὁπωσδήποτε στή δημιουργία τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἔρευνας. Μέσα σ' ἕνα χῶρο ὅπου ἡ αὐτονομία μιᾶς ἐπιστήμης, καί εἰδικά τῆς κοινωνιολογίας μέσα στόν ἑλληνικό χῶρο, δέν εἶναι ἀπόλυτη, παρατηρεῖται μιά συστηματική προσπάθεια πού τείνει νά διαχωρίσει τίς ἁρμοδιότητες τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν κλάδων αὐθαίρετα, χωρίς τόν ὑπολογισμό βασικῶν στοιχειωδῶν ἐπιστημονικῶν κριτηρίων, καθιερώνοντας «σύνορα» ἁρμοδιοτήτων σέ βαθμό πού ἡ ἐρευνητική διαδικασία περιορίζεται σέ ἀπαράδεκτα στενά πλαίσια, κι ἐξασθενεῖ στήν ἀναζήτηση τῆς κάθε εἰδικῆς ἁρμοδιότητας.

Τό παραπάνω φαινόμενο εἶναι χαρακτηριστικό—κι ἀπ' τήν ἀντίφαση πού παρατηροῦμε ἀπό τήν ἄλλη πλευρά—τῆς συγκέντρωσης ὅλων τῶν προαναφερομένων ἐπιστημῶν στά χέρια ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι μπροστά στήν ἔλλειψη τῆς αὐτονομίας τῆς κοινωνιολογίας ἐπιβαρύνονται κι ἐπιβαρύνουν τόν ἐπιστημονικό τομέα μέ τή διάδοση τῆς κοινωνιολογικῆς σκέψης κάτω ἀπό αὐστηρούς δογματισμούς ἄλλων ἐπιστημῶν. Τό παράδειγμα τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, κατά τήν ὁποία ἡ κοινωνιολογία δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει ἄν δέν ξεκινήσει ἀπ' τή νομική, ἀπ' τό δίκαιο, στόν τόπο μας, εἶναι ἀρκετό γιά νά ὑπογραμμίσει τόν ἐπιστημονικό φυλετισμό πού ἐπικρατεῖ στούς κύκλους τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ ἀντίθεση αὐτῆς τῆς κατάστασης ὑποδηλώνει καί τήν ποιότητα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας καί τό ἐπίπεδο στό ὁποῖο φθάνει. Μ' ἄλλα λόγια, ὑπερεκτιμοῦμε τήν ἀναζήτηση τῶν ὁρίων ἐπέμβασης κάθε ἐπιστήμης, ἐπιμένουμε στήν ἀναζήτηση τῆς πρώτης καταγωγῆς τῶν φαινομένων, ἐνῶ ἀγνοοῦμε τίς σχέσεις καί τίς ἀλληλεπιδράσεις μεταξύ τους.

Ἡ συνέπεια ἀπ' τήν ὕπαρξη παρόμοιων συνθηκῶν εἶναι ὁ ἀποπροσανατολισμός τῆς πλειοψηφίας τῶν κοινωνιολογικῶν ἐργασιῶν πρός μιά ἱστοριογραφία ἤ πρός μιά γενική κοινωνιολογία, παράλληλα μέ μιά ἀντίθετη τάση πού συνίσταται στήν ἀπομόνωση ἑνός φαινομένου καί στή μελέτη του ἔξω ἀπ' τό γενικότερο ἐπιδομικό κοινωνικό πλαίσιο μέσα στό ὁποῖο τό εἰδικό αὐτό φαινόμενο ἀνήκει.

Συνεχίζοντας τή μελέτη μας πέρα ἀπ' αὐτό τό ἐρευνητικό ἐπίπεδο, ἐλπίζουμε νά κατορθώσουμε νά ξεπεράσουμε τίς πολύπλευρες κι ἀμφίβολες αὐτές φάσεις. Τό πρόβλημα τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στίς διάφορες ἐπιστῆμες (εἰδικότερα τίς κοινωνικές) μᾶς ἀπασχολεῖ πολύ περισσότερο στό σημεῖο τῆς σχέσης κοινωνιολογίας καί ἐθνολογίας, ἀφοῦ

ἡ προσπάθειά μας τοποθετεῖται ἀνάμεσα στίς δυό παραπάνω γνώσεις. Ἡ σχέση τους δέν μπορεῖ ν' ἀναλυθεῖ παρά μαζί μέ τήν ἀνάλυση τῶν λόγων καί τῶν σκοπῶν πού υἱοθετήσαμε στό ξεκίνημα τῆς ἐπιχείρησής μας.

Σ' ἕνα χῶρο ὅπως ὁ τόπος μας, κράτος δηλαδή πού γνωρίζει τή διαδικασία τῆς θιομηχανοποίησης μέσα στά πλαίσια τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, τό πρόβλημα τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στίς καθιερωμένες καί τίς νέες ἀξίες, πού προκύπτουν ἀπ' τήν οἰκονομική ἀλλαγή, γνωρίζει μιά μεταβατική περίοδο. Ἡ μετάβαση ἀπ' τή γεωργική στή θιομηχανική οἰκονομία δημιουργεῖ νέες καταστάσεις καί μιά νέα σχέση δύναμης ἀνάμεσα στήν ἀστική καί στήν ἀγροτική κοινότητα. Ἡ ἀγροτική κοινότητα γνωρίζει τήν ἀλλαγή. Καί σ' αὐτό ἀκριβῶς τό ἐπίπεδο μορφοποιεῖται ἡ προβληματική μας.

Γιατί ἡ νησιώτικη κοινότητα;

Ἡ νησιώτικη κοινότητα γνωρίζει σήμερα τή διαδικασία (processus) τῆς θιομηχανοποίησης. Χωρίς νά ἐπεκταθοῦμε στήν ἀνάλυση τοῦ ὅρου θιομηχανοποίηση, πρέπει νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι ἡ διαδικασία αὐτή δέν σημαίνει μόνο ἐγκατάσταση μιᾶς θιομηχανικῆς μονάδας, ἑνός ἐργοστασίου, μέσα σέ μιά νησιώτικη περιοχή. Θιομηχανοποίηση ἀποτελεῖ κι ἡ εἰσβολή τοῦ τουρισμοῦ μέ ὅλες τίς συνέπειες ἐκμετάλλευσης τοῦ νησιώτικου χώρου. Ἑπομένως, στήν παροῦσα φάση τῆς «ἀγωνίας» καί τοῦ «χαροπαλέματος» μιά μελέτη εἶναι ἀπαραίτητη προκειμένου νά γίνουν κατανοητοί οἱ μηχανισμοί λειτουργίας ὅλων τῶν κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν, πολιτισμικῶν συγκυριῶν. Ἡ ἀναβολή μιᾶς παρόμοιας πρωτοβουλίας θά ἐντασσόταν μέσα στά πλαίσια ἀρχαιολογικῆς πιά κι ὄχι ἐθνο-κοινωνιολογικῆς μελέτης.

Ὁλοκληρώνοντας, καταλήγουμε στή διαπίστωση ὅτι ἡ προσπάθεια διαίρεσης τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας, τῆς διχοτόμησης τῆς κατανομῆς τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν καθηκόντων, δέν λαβαίνει ὑπόψη τήν ἐπιδομή μέσα στήν ὁποία πρέπει νά συμπεριληφθεῖ κάθε ἐξεταζόμενο φαινόμενο.[3] Γι' αὐτό, ἡ διεπιστημονική συνεργασία εἶναι σημαντική κι ἀπαραίτητη.

Ἡ μελέτη τῆς ἰκαριώτικης κοινότητας, στά πλαίσια τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς προβληματικῆς μας, βρίσκει τά περιθώριά της μέσα στά χωροχρονικά πλαίσια τῆς παραδοσιακῆς ζωῆς τῆς Ἰκαρίας, μέσα στά ὁποῖα περικλείονται ὅλες οἱ μορφές τοῦ πρωτότυπου τρόπου ζωῆς. Ἂν πρέπει λοιπόν νά μελετηθοῦν οἱ τεχνικές σχέσεις πού εἶναι στή βάση τῶν παραγωγικῶν σχέσεων, εἶναι ἀπαραίτητο νά ἐξετασθεῖ τό ἴδιο τό οἰκονομικό σύστημα. Ἡ ἰκαριώτικη ἠθολογία προϋποθέτει μιά κοινωνιολογία τῶν ἠθῶν, τῆς θρησκείας, τῆς οἰκογένειας... Τό ἴδιο, μιά ἐθνολογία τῆς ἰκαριώτικης κοινότητας χωρίς κοινωνιολογία, περιορίζεται σέ μιά ἐθνογραφία καί μόνο. Ἀκόμα, ἄν λάβουμε ὑπόψη τή δύσκολη θέση στήν ὁποία βρίσκεται ἡ κοινότητα, μιά ἐπιχείρηση πού θά ἐνδιαφερόταν μονάχα γιά τήν ἀπογραφή τῶν πολιτιστικῶν «ἀπωλειῶν καί ὑπολειμμάτων» περιορίζοντας τόν χῶρο τοῦ κοινωνιολογικοῦ ἐνδιαφέροντος, θά ταυτιζόταν μέ μιά πολυτέλεια πού θυμίζει τήν ἔντονη ἀναζήτηση τοῦ ἐξωτικοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ἀπό μέρους τῆς ἀστικῆς τάξης. Ἡ θέση πού κατέχει ἡ ἀγροτική κοινότητα μέσα στό οἰκονομικό σύστημα, ἡ στάση κι ἡ ἀντίδρασή της μέσα ἀπ' τή σχέση δύναμης «ἀστικός-ἀγροτικός», ἡ παρατήρηση τοῦ Linton σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ μετάβαση ἑνός πολιτιστικοῦ στοιχείου ἀπ' τήν μιά κοινωνία στήν ἄλλη, πού ὁδηγεῖ σέ μιά ἀλλαγή τοῦ στοιχείου αὐτοῦ ἀναθεωρημένου σύμφωνα μέ τά «patterns» τῆς κουλτούρας πού τό δέχεται, ἡ ἀπάντηση στό ἐρώτημα πότε ὑπάρχει ἀποδοχή, ἄρνηση ἤ ἐπιλογή τοῦ στοιχείου (τοῦ ξένου, τοῦ νέου), ἀντιδράσεις μ' ἄλλα λόγια πού ἐκφράζουν τούς κανονισμούς τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης καί τῶν ἀξιῶν, ὅλα τά παραπάνω ἀποτελοῦν ἐρωτήσεις πού ὑπαγορεύουν τήν ἀνάγκη ἐκτίμησης τοῦ τύπου τῶν πληροφοριῶν πού πρέπει νά συγκεντρωθοῦν.

γ. *Κοινωνιολογία – Γεωγραφία*

Εἶναι ἀπαραίτητο στό σημεῖο αὐτό, νά διευκρινήσουμε κάθε ἀμφιβολία πού προκύπτει ἀπ' τή συνάντηση κοινωνιολογίας καί γεωγραφίας. Ἡ σχέση τῶν δύο ἐπιστημῶν ἐγείρει μεθοδολογικά προβλήματα κάθε φορά πού συναντιοῦνται μέ τήν εὐκαιρία ἐρευνητικῶν ἐργασιῶν στόν ἀστικό ἤ στόν ἀγροτικό χῶρο ἀλλά καί γενικότερα σέ θέματα οἰκισμοῦ. Ἡ σύγχρονη τοποθέτηση τῆς γεωγραφίας τῆς δίνει μεγάλες ἁρμοδιότητες. Ὁ Pierre George[4] ὁρίζει τά καθήκοντα τῆς γεωγραφίας ὡς ἑξῆς: «Ἡ γεωγραφία ἔχει σάν ἀντικείμενο τή γενική καί εἰδική μελέτη ὁποιουδήποτε στοιχείου πού προσδιορίζει τή ζωή τῶν διαφόρων ἀνθρωπίνων συλλογικοτήτων... Ξεπερνᾶ τίς ἁρμοδιότητες τῶν ἄλλων ἀνθρωπιστικῶν ἐπιστημῶν ἀκόμα κι αὐτῆς τῆς κοινωνιολογίας, διορίζοντας τόν ἑαυτό της ἔρευνα ὅλων τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων καί αἰτιολογιῶν πού ἀφοροῦν τήν κατάσταση καί τή δυναμική τῶν συλλογικοτήτων.» Ὁ τόσο πολυδιάστατος καί λεπτολόγος ζῆλος τῆς γεωγραφίας ἐκφράζεται πραγματικά στή χαρτογραφία καί πουθενά ἀλλοῦ. Ἡ χαρτογραφία εἶναι μιά τεχνική

3. Bourdieu-Passeron-Chamboredon, *Le métier de sociologue*, Ἐκδ. Mouton, 1ο καί 2ο μέρος.

4. P. George, *Sociologie et Géographie*, PUF, σελ. 8-9.

συγκεκριμένης παράστασης ἑνός φαινομένου πού ἀναφέρεται στό χῶρο. Μ' ἄλλα λόγια, τεχνική ἀνάλογη μέ τήν τεχνική τῶν στατιστικῶν πινάκων τῆς δημογραφίας.

Ἀλλά, μιά ἀνθρωπιστική ἐπιστήμη δέν περιορίζεται σέ μιά ἁπλή τεχνική γραφικῆς παράστασης. Ἡ γεωγραφία εἶναι μιά περιγραφική ἐπιστήμη συνεχῶς συνδεδεμένη μέ τό ἐργαστήριο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Δέν ὑποτιμοῦμε τή συμβολή της στήν ἐξήγηση τῆς σχέσης «φύση-ἄνθρωπος». Ἡ ἐξέταση τοῦ τρόπου μέ τόν ὁποῖο ὁ «ἄνθρωπος-κάτοικος» ἐξουσιάζει τή φύση, ἡ ἀνάλυση τῶν ἰδιομορφιῶν τοῦ φυσικοῦ χώρου καί τῆς ἐπιρροῆς του πάνω στόν ἀστικό καί τόν ἀγροτικό οἰκισμό, ἀποτελοῦν ἀποκλειστικά τά θέματα πού ὁριοθετοῦν τόν ἐρευνητικό χῶρο τῆς γεωγραφίας.

Ἡ κοινωνιολογία λαβαίνει ὑπόψη της τίς ἱκανότητες τοῦ «ἀνθρώπου-κατοίκου» πού ἐντοπίζει ὁ γεωγράφος γιά νά προσδιορίσει τίς ἱκανότητες τοῦ «ἀνθρώπου-παραγωγοῦ», τοῦ «ἀνθρώπου-καταναλωτῆ», τοῦ «κοινωνικοῦ-ἀνθρώπου». Ἑπομένως, ἡ ἁρμοδιότητα τῆς γεωγραφίας περιορίζεται ἀντί νά ἐπεκτείνεται.

Ἡ χαρτογραφία, τό σημαντικότερο μέσο ἔκφρασής της, προσφέρει στατικές πληροφορίες, τή «φωτογραφία» μιᾶς χωροταξικῆς κατάστασης, ἡ ἀκόμα μιᾶς κατάστασης πού ἐξελίσσεται. Ἀλλά τό γεγονός ὅτι ἡ γεωγραφία μπορεῖ νά πραγματεύεται τά λεγόμενα σήμερα «ἀστικά δίκτυα» (réseau urbain) ἡ περιοχές (région-portion d'espace) χωρίς πραγματικά ὅρια, δέν ἀρκεῖ νά ἐπιβεβαιώσει τή γεωγραφική ἑνότητα πού ἐπικαλοῦνται οἱ ἐπιστήμονές της σέ ἀντίθεση μέ τόν δῆθεν κοινωνιολογικό κατακερματισμό. Ἡ παρατήρηση εἶναι ἀνακριβής γιατί ὁ κατακερματισμός προϋποθέτει τεχνητές διχοτομήσεις πού ἡ κοινωνιολογία δέν ἐγγυᾶται. Τό νά ὑποστηρίζει κανείς ὅτι ἡ γεωγραφία λαβαίνει ὑπόψη της πολλούς διαφορετικούς παράγοντες ἐνῶ ἡ κοινωνιολογία κινεῖται μέσα σέ ἴδιες τυπολογίες, εἶναι σά νά ὑποστηρίζει π.χ. ὅτι ἡ δημογραφία, μέ τήν πυραμίδα ἡλικιῶν ἑνός πληθυσμοῦ πού παρουσιάζει ἕνα κενό σέ μιά δεδομένη στιγμή, εἶναι σέ θέση νά ἐξηγήσει ὄχι μόνο τήν αἰτία τοῦ κενοῦ ἀλλά καί τούς λόγους πού προκάλεσαν τήν «αἰτία τοῦ κενοῦ». Ἡ ὑπόθεση εἶναι λανθασμένη, καί εἶναι καιρός νά τονισθεῖ ὅτι ἡ γεωγραφία εἶναι γιά τήν κοινωνιολογία ὅ,τι ἡ ἐθνογραφία γιά τήν ἐθνολογία.

δ. *Ἐθνολογία, ἀνθρωπολογία, λαογραφία*

Στίς γραμμές πού ἀκολουθοῦν δέν πρόκειται νά συνεχίσουμε τίς διαμάχες γιά τήν καθιέρωση τῆς μιᾶς ἤ τῆς ἄλλης ὁρολογίας ἄν καί ἡ πληθωρικότητα τῶν ὀνομασιῶν ἀπαιτεῖ μιά ξεκάθαρη τοποθέτηση μπροστά σ' ἕνα βασικό πρόβλημα περιεχομένου κι ὄχι μόνο μορφῆς. Ἐθνογραφία, κοινωνιογραφία, ἐθνολογία, κοινωνιολογία, κοινωνική ἀνθρωπολογία, πολιτιστική ἀνθρωπολογία, πολιτιστική ἱστορία, φολκλόρ, λαογραφία, ἀκόμα καί κοινωνική μορφολογία, εἶναι ὅλες ὁρολογίες πού συνεπάγονται συγκεκριμένα ἀντικείμενα μελέτης, συγκεκριμένες μεθοδολογίες ὅπως καί μιά ἀκριβῆ ὁριοθέτηση τῶν ἐπεμβάσεων κάθε μιᾶς ἀπό τίς παραπάνω ἐπιστῆμες.

Ἡ συνεχής μετωπική σύγκρουση τοῦ κοινωνικοῦ καί τοῦ πολιτιστικοῦ παράγοντα ἐντοπίζεται σάν αἰτία στή βάση ὅλων τῶν θεωρητικῶν διαφορῶν ἐνισχυμένη ἀπ' τό βαθμό τῆς συμβολῆς τῆς ἱστορίας, τῆς γεωγραφίας, καί τῆς ψυχολογίας στή μελέτη μιᾶς δεδομένης κοινωνικῆς ὁμάδας. Θά περιοριστοῦμε σέ μιά παρουσίαση τοῦ προβλήματος «ἐθνολογία-λαογραφία», πού εἶναι ἀπ' τά βασικά προβλήματα διαφορᾶς ἀπόψεων, ὅσον ἀφορᾶ τήν ἀντιμετώπιση καί τήν ἐφαρμογή τῆς λαογραφικῆς ἐπιστήμης. Πιό συγκεκριμένα, οἱ ἀπόψεις μοιράζονται ἀνάμεσα στούς ὑποστηρικτές τῆς «ἐθνολογίας» καί τούς ὑποστηρικτές τῆς διατήρησης τοῦ ὅρου «λαογραφία».

Εἶναι γνωστό ὅτι ὁ ὅρος «λαογραφία» καθιερώθηκε στά 1883 ἀπ' τόν Ν. Πολίτη, ὁ ὁποῖος ἀναζητοῦσε τήν ἑρμηνεία τοῦ ὅρου «folklore» ἤ «Volkskunde». Μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου καί τήν ἐξέλιξη τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, φθάσαμε σήμερα στά ἐρωτήματα πού θέτει ἡ ταύτιση τῆς λαογραφίας καί τῆς ἐθνολογίας.[5]

Ἡ ἐξέταση τοῦ θέματος πρέπει νά ξεκινήσει ἀπ' τίς πρωτότυπες παραδόσεις πού ἐξετάζει ἡ ἑλληνική λαογραφία πού ὑπαγορεύουν καί τή συγκρότηση τοῦ συλληπτικοῦ πεδίου τῆς συζητημένης εἰδικότητας. Πρόκειται πρῶτα γιά μιά ἐθνοκεντρική παράδοση, πού διαδόθηκε ἀπ' τήν κλασική σχολή καί πού ὅρισε σάν ἀντικείμενο τῆς λαογραφίας τήν ἀποκλειστική μελέτη τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, δημιουργώντας ἕναν διαχωρισμό ἀνάμεσα στήν ἐθνολογία (ἐπιστήμη πού μελετᾶ τή ζωή τῶν ξένων λαῶν, βαρβάρων, πρωτόγονων) καί τή λαογραφία (ἐπιστήμη πού μελετᾶ τήν ἑλληνική κοινωνική πραγματικότητα).[6] Ἡ παραπάνω τάση βρίσκει τίς ρίζες της σ' ἕναν ὑπερβολικό «διαδοσικισμό» (diffusionisme) πού ξεχωρίζει ἀνώτερους ἀνεπτυγμένους, καί κατώτερους ὑπανάπτυκτους πολιτισμούς. (Ἄς μή λησμονοῦμε ἐδῶ τήν ἀπουσία στήν ἑλληνική γλώσσα δυό διαφορετικῶν ὅρων γιά τήν ἀπόδοση τῶν ὅρων «civilisation» καί «culture». Υἱοθετοῦμε γι' αὐτό τόν ὅρο «κουλτούρα».)

«Ἡ ἀνάπτυξη τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐθνολογικῆς ἰδέας μέ τόν πολιτισμικό δυϊσμό τοῦ M. Mauss, τά Tristes Tropiques τοῦ C. Lévi-Strauss, ἀφήνει

5. Μ. Μερακλῆ, *Σημειώσεις Λαογραφίας*, Ἰωάννινα, 1976.
6. Σ. Δαμιανάκου, *Κοινωνιολογία τοῦ ρεμπέτικου*, Ἑρμείας, 1976.

ἀδιάφορη τήν ἑλληνική λαογραφία.» Στά 1830 οἱ ἀνακοινώσεις τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου Fallmerayer γιά τήν ἀνυπαρξία συγγένειας ἀνάμεσα στούς ἀρχαίους καί τούς σύγχρονους Ἕλληνες συμβάλλουν στή διατήρηση τῆς ἐθνοκεντρικῆς τάσης. Ἡ ἑλληνική λαογραφία μετατρέπεται ἔτσι σέ μιά μελέτη ἐθνο-ἰδεολογική τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ μέ στόχο τήν ἀναζήτηση τῆς προέλευσης τοῦ λαοῦ της. Τά παραδοσιακά ρεύματα πού διαδόθηκαν ἀπ' τήν κλασική «διαδοσικιστική» σχολή προτρέπουν στήν ἀναθεώρηση τῆς ἰσχύος τῶν λαογραφικῶν θέσεων πού συνδέουν κάθε ἑρμηνεία τῶν ἠθῶν καί ἐθίμων μέ δοξασίες τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ἕνα ἄλλο πρωτότυπο φαινόμενο ἀπ' τήν παράδοση τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας εἶναι ἡ ὑπαγωγή της στή λογοτεχνία, γεγονός τό ὁποῖο τήν ἀπομόνωσε ἀπ' τά διάφορα ρεύματα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ λαογραφία παρέμενε ἡ μελέτη τῆς λαϊκῆς λογοτεχνίας, τῶν διηγημάτων, τῶν μύθων, τῶν παροιμιῶν, τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν. Τό λαογραφικό γεγονός περέμενε ἀνεξάρτητο ἀπ' τό κοινωνικό. Ὁ «λαός» παρέμενε ἕνα ἄμορφο ἀντικείμενο μελέτης μέσα στό ὁποῖο ἀναζητοῦσαν ἔμφυτες ψυχικές τάσεις πού χαρακτηρίζουν εἰδικά τόν «Ἕλληνα», ἀνεξάρτητα ἀπ' τήν ταξική του καταγωγή. Ἀγνοοῦνται ἔτσι οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στά φαινόμενα, πού ἀποτελοῦν τήν ὁλοκλήρωση τοῦ πολιτιστικοῦ συμπλέγματος (complexe culturel). Αὐτές τίς ψυχολογικές συμπεριφορές ἐπικαλεῖται ἡ λαογραφία γιά νά παρατηρήσει στήν κοινωνιολογία ὅτι παραμένει ἀδιάφορη. Πρόκειται πραγματικά γιά παρατήρηση πού προκύπτει ἀπ' τό ἴδιο χωρο-χρονικό πλαίσιο μέσα στό ὁποῖο κινοῦνται οἱ δυό ἐπιστῆμες.

Σήμερα ἡ διαμάχη τοποθετεῖται σ' ἕνα διαφορετικό ἐπίπεδο. Γιά τούς ὑποστηρικτές τοῦ ὅρου λαογραφία, λαογραφία εἶναι ἡ μελέτη τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ κάθε λαοῦ, τῶν τάξεων καί τῶν στρωμάτων πού τόν ἀποτελοῦν, ἐνῶ ἐθνολογία εἶναι ἡ μελέτη τῶν πρωτόγονων κοινωνιῶν. Γιά τούς ἄλλους ὑπάρχει ἡ πρόταση τῆς συγχώνευσης τῶν δύο ὅρων. Ὅσοι ὑποστηρίζουν τή διατήρηση τοῦ ὅρου «λαογραφία» ἔχουν καί μιά πρόσθετη δικαιολογία: ἡ ἔκφραση αὐτή εἶναι πιό κοντά στήν ἔννοια τῆς κοινωνίας καί τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἐνῶ ὁ ὅρος «ἔθνος» συνδέεται περισσότερο μέ ἕνα αἴσθημα πατριωτικοῦ χαρακτήρα.

Νομίζουμε ὅτι εἶναι καιρός νά ξεπεραστεῖ αὐτή ἡ ψευτοδιαμάχη. Εἶναι ἀπαράδεκτο γιά τό ἴδιο ἀντικείμενο μελέτης, γιά τήν ἴδια προβληματική καί μεθοδολογία νά ὑπάρχουν δυό διαφορετικοί καί τόσο ἀντιμαχόμενοι ὁρισμοί. Πρόκειται γιά τήν ἴδια ἐπιστήμη, καί κάθε συζήτηση πάνω στήν «ποικιλία» τῶν ὀνομάτων ὁδηγεῖ στήν ἑνότητα. Μποροῦμε νά ὑποστηρίξουμε ὅτι λαογραφία= ἐθνογραφία+ἐθνολογία. Μέ τή διευκρίνηση ὅτι πρέπει νά ξεχωρίσουμε τήν ὕπαρξη μιᾶς ἀστικῆς καί μιᾶς ἀγροτικῆς λαογραφίας, ἐνῶ μέχρι τελευταῖα, μιλώντας γιά λαογραφία, ἐννοούσαμε μόνο μιά ἀγροτολογία. Ὁπωσδήποτε ὅμως δέν παραδεχόμαστε τόν ὅρο «ἀνθρωπολογική λαογραφία», πού ἀποτελεῖ μεταφραστικό βαρβαρισμό χωρίς ἐννοιολογικό περιεχόμενο. Τήν ἀνθρωπολογία μποροῦμε νά τή χαρακτηρίσουμε κοινωνική, πολιτισμική ἤ πολιτιστική, ἀλλά προκειμένου γιά τόν ὅρο λαογραφία, λόγω τῆς παρουσίας τοῦ «λαο»..., ἡ προσθήκη κοινωνική, πολιτιστική ἤ ἀνθρωπολογική εἶναι πλεονασμός. Τό πρόβλημα συσχετίζεται ἄμεσα μέ τόν ὁρισμό τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου, μέ τόν λαϊκό πολιτισμό κι εἰδικότερα μ' ἕναν πιό συγκεκριμένο τομέα, τήν ἠθολογία, τά ἤθη, τά ἔθιμα. Τά ἤθη, λέει ὁ Μ. Μερακλῆς, «ἀποτελοῦν ἕνα δείκτη τῆς κοινωνικῆς καί πνευματικῆς ζωῆς ἑνός λαοῦ, τό 'ἄμορφο' ἀκατέργαστο πρῶτο ὑλικό τῆς συμπεριφορᾶς τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων... Τά ἔθιμα εἶναι μορφοποιημένα ἤθη... παίρνοντας ἕνα καθορισμένο τυπικό λειτουργίας πού καθιερώνεται μέ τήν ἐπανάληψη...».

Ἐθνο-κοινωνιολογία;

Ἄς προσπαθήσουμε ἀντί ἐπιλόγου νά ἐκφράσουμε μερικές σκέψεις γύρω ἀπ' τό νεολογισμό τῆς ἐθνο-κοινωνιολογίας.

Πραγματικά, ἡ ἔκφραση μᾶς δημιουργεῖ ἐρωτηματικά ὅσον ἀφορᾶ τήν πραγματική ἔννοιά της καί τή διαφορά της ἀπό τήν κοινωνιολογία καί τήν ἐθνολογία. Εἶναι φυσικό, ἡ ὕπαρξη πολλῶν ἐκφράσεων, πού ὁρίζουν τίς προαναφερόμενες ἐπιστῆμες, νά ἐπιτρέπει ὁποιονδήποτε συνδυασμό ἀνάμεσά τους. Ἔτσι, ἡ ἐθνο-κοινωνιολογία καθιερώθηκε στά δυτικο-εὐρωπαϊκά πανεπιστήμια. Γιατί ἡ λέξη ἐθνο-κοινωνιολογία; Τί ἀντιπροσωπεύει ἡ ἐθνολογία ἄν ὄχι τήν κοινωνιολογία τῆς ἐθνογραφίας; Ἡ ὕπαρξη τοῦ νεολογισμοῦ δέν θά μποροῦσε νά δημιουργήσει τό παρεξηγημένο προηγούμενο ὅτι ἡ ἐθνολογία στερεῖται κάθε κοινωνιολογίας (μήπως δέν ὑπάρχει κιόλας αὐτή ἡ παρεξήγηση;), ὁπότε καί μετατρέπεται σέ μιά ἐθνογραφία;

Ἐπιστρέφοντας στή σχέση «λαογραφίας-ἐθνολογίας», ἡ ὕπαρξη τῆς ἐθνοκοινωνιολογίας θά μποροῦσε νά ὀνομασθεῖ καί λαοκοινωνιολογία σάν ἀκριβής ἑρμηνεία τῆς ethno-sociologie, ἤ ἀκόμα—λαβαίνοντας ὑπόψη τήν ταύτιση τῶν δυό ἐπιστημῶν—καί «λαολογία», πού θά ἦταν ἡ κοινωνιολογία τῆς λαογραφίας.

Ἀντιλαμβανόμαστε πόσο μακριά μπορεῖ νά ὁδηγήσει ἡ δημιουργία καί ἡ καθιέρωση μιᾶς νέας ἐπιστημονικῆς ὁρολογίας. Ἄν ὅμως μιά παρόμοια καθιέρωση δέν συνεπάγεται παράλληλα καί μιά πρακτική χρησιμότητα στήν ἐφαρμογή

της, τότε εἰλικρινά δέ βλέπουμε τή βοήθεια πού θά μποροῦσε νά μᾶς προσφέρει ἡ καθιέρωση τοῦ ὅρου ἐθνοκοινωνιολογία ἤ ὁποιαδήποτε ἄλλου ὅρου καθιέρωση. Μήπως πρόκειται σέ τελική ἀνάλυση γιά μιά διαίρεση ἐπιστημῶν ὅλο καί περισσότερο εἰδικευμένων; Ἄν ναί, ποιά ἡ χρησιμότητά της; ἄν ὄχι, γιατί ὑπάρχει;

Πιστεύουμε ὅτι ἡ παραπομπή στήν ἱστορία τῆς ἐθνολογίας θά μᾶς ἐπιτρέψει νά ἐκτιμήσουμε ἕναν ὁρισμένο ἀριθμό χρησίμων ὑποθέσεων. Ἀπό τά πρῶτα κείμενα ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων μέχρι τή δυναμική κοινωνιολογία τοῦ G. Balandier, ἡ ἐπιστημονική σκέψη διέσχισε μιά διαδρομή ἀπ' τό «ἁπλό» στό «περίπλοκο», ἀπ' τό «εἰδικό» στό «γενικό», ἀπ' τήν προσωπική ἐντύπωση στήν τόσο πολυσυζητημένη κι ἀναζητημένη «ἀντικειμενική παρατήρηση». Ἡ ἐξέλιξη αὐτή θά μᾶς ἐπιτρέψει νά ὑπερπηδήσουμε τίς θεωρητικές καί πρακτικές δυσκολίες πού ἐμποδίζουν ἀκόμα μέχρι τώρα τή σκέψη μας καί τόν συλλογισμό μας.